

Kuusen viitoittamalla tiellä

Santeri Lanér, VTM, valmennusyrittäjä (TietoinenTyöelämä.fi)

Taannoinen Pekka Kuusen 100-vuotisjuhlaseminaari sai pohtimaan omaa suhdettani Kuuseen. Paikalla oli puhujina monia Kuusen henkilökohtaisesti tunteneita ja myös hänen työtään jatkaneita.

Itse en ehtinyt koskaan Kuusta tavata. Olin vasta seitsemänvuotias kun *Tämä ihmisen maailma* julkaistiin. Siitä huolimatta hän on vaikuttanut minun elämäni merkittävästi. Olenkin Pekka Kuuselle paljosta velkaa. Ilman häntä olisin hyvin todennäköisesti jäänyt valmistumatta valtiotieteilijäksi. Enkä ilman Kuusta puhuisi tänä päivänä työyhteisöille tietoisempaan työkuultuuriin pyrkimisestä.

1980-luvulla lapsuuteni viettäenä tulin kyllästetyksi maailman uhkakuvilla ydinsodasta ympäristökatastrofeihin. Oli jokseenkin luonnollista, että itselleni syntyi vahva palo etsiä ratkaisuja näihin ongelmiin.

Olinkin innokas päästessäni 2000-luvun taitteessa opiskelemaan sosiaalipolitiikkaa ja sosiologiaa. Uskoin, että yhteiskuntatieteet antaisivat ymmärrystä ongelmiin.

Pettymys oli kuitenkin kova. Opinnot tarjosivat runsaasti älyllistä kiehtovuutta aikalaisdiagnostisuuksineen ja yhteiskunnan ilmiöiden ymmärtämisineen. Mutta ratkaisuja globaaleihin ongelmiin ei sieltä tuntunut löytyvän. Kenelläkään ei tuntunut olevan selkeää käsitystä siitä, mistä ongelmat syvällisemmin johtuivat ja miten niihin voisi tarttua.

Tämä tuntui kiteytyvän yhteiskuntatieteissä tuolloin vallitsevaan näköalattomuuskeskusteluun. Se maalasi masentavaa kuvaa maailmasta: Hyvinvointivaltio oli valmis, mutta ei siitä tullut sen kummempaa. Sitä odotti vain pitkä viivytystaistelu kohti rappeutumista. Myös historia oli päättynyt, kehitystä eteenpäin vievä dynamiikka pysähtynyt ja voittajaksi päättynyt kasvottomat markkinat, jotka tähtsivät pelkkiä seuraavan vuosineljänneksen voittoja. Lisäksi kaikki oli jo maailmassa koettua ja nähtyä, mitään uutta ei enää uskottu voivan ilmaantua — elimme maailmassa, jossa tulevaisuus toistaisi vain vanhan simulaatiota.

Näköalattomuuskeskustelu oli varmasti monelle vanhemmalle tieteenekijälle älyllisesti ihan kiinnostavaa, eikä niinkään masentavaa. Mutta yritä siinä nyt sitten parikymppisenä opiskelijana nähdä mitä ihmettä kukaan voisi mitään millekään tehdä — saatikka kehitystä ohjata.

Päädyin keskeyttämät opintoni aivan niiden loppuvaiheessa ja siirryin työelämään elättääkseni nuoren perheeni. Isäni Tapani Sihvolan vinkistä päädyin kuitenkin lukemaan Kuusen *Tämä ihmisen maailma*. Se sattui osumaan otolliseen maaperään. Olin kaivannut koko maailmaa syleilevää selitystä ja ratkaisua. Ja Kuusi tarjoi.

Hänen vahva näkemyksellisyytensä (vaikka sitä voi ihan syystäkin kutsua myös ohjelmalliseksi julistamiseksi) loi vahvan positiivisen näköalan maailman ongelmien ratkaisemiseen aikana, jona tavoiteltavat näköalat olivat vähissä.

Aivan kriitikittä en Kuusen sanomaa niellyt. Etenkin kirjan loppupuolen ohjelmallisuus vieroksutti (ja Kuusi meni mielestäni vikaan yrittäessään hahmottaa liian ulkoa ohjattua kulttuurin muutosta). Mutta varsinaisen pihvin olin jo saanut kirjan alkupuolelta. Kulttuurievoluutiossa oli nähtävissä kaksi tasoa: ihmisillä on sekä vahva taipumus omaksua ja noudattaa vallitsevaa kulttuuria, mutta myös kyky reflektoida ja valita ja luoda omat kulttuuriset tapansa.

Se, kumpaa näistä ruokimme, vaikuttaa merkittävästi siihen, mihin päädyimme.

Kuusen kirjan (ja parin muun sattuman) myötä innostuin palaamaan opintojeni pariin. Kuusen luoma näköala ja käsitys kulttuurievoluution tasoista yhdistyi nyt mielekkäästi ja mieltä kiehtovasti siihen välineistöön, jota yhteiskuntatieteet tarjosivat.

Myös gradu sai uuden aiheen. Halusin pohtia mitä Kuusen maalailema kulttuurievoluution tietoinen ohjaaminen tarkoittaisi käytännössä: miten siihen olisi oikeasti mahdollista päästä käsiksi.

Kuusi siis antoi tarvittavan kipinän hetkellä, jolloin omat "maailmanparannushaaveni" olivat jo hiipumassa. Mielestäni kuitenkin Kuusen johtopäätökset hänen omasta kulttuurievoluution analysistään olivat puutteelliset ja osin ristiriitaiset. Hän käytti niitä ehkä enemmän perusteluna ohjelmalliselle julistukselle kuin saattoi niitä tieteellis-filosofisesti loogisiin johtopäätöksiin.

Tämä ei vähennä hänen arvoaan, vaan haastaa jatkamaan työtä.

Itse olen päättynyt työyhteisöjen pariin puhumaan ja valmentamaan kulttuurievoluution teemaan liittyen. Olen valinnut työkuultuuriin muuttamisen kentäksi, jossa voi testata myös Kuusen pohjalta syntyneitä hypoteeseja.

Yksi keskeinen ongelma työpaikkojen kulttuurin suhteen on aivan sama minkä Kuusi näki koko ihmiskunnan kulttuurissa: kulttuuri pääsee liiaksi muotoutumaan autopilotinomaisessa itseohjautumisessa.

Esimerkiksi vallitsevia ajattelutapoja ei tarpeeksi usein tietoisesti reflektoida ja haasteta rakentavasti. Vanhoja toimintatapoja saatetaan toistaa, vaikka ne olisivat vahingollisia, koska ne ovat muotoutuneet oikeilta ja hyviltä tuntuviksi rutiineiksi. Tapoja

voidaan myös vaihtaa yks kaks konsulttien, taloudellisten paineiden tai työelämän muotivirtauksien myötä ilman, että muutosten merkitystä pohdittaisiin syvällisemmin.

Ongelmat ovat nähtävissä siinä laajamittaisessa pahoinvoinnin määrässä, jota työelämässä tällä hetkellä koetaan. Yhtenä syynä on yksinkertaisesti se, että työelämän kentässä on vallalla tapoja, jotka ovat haitallisia niiden kantajille (kuten Kuusi näki laajemmin koko ihmiskunnan kulttuurissa).

Miten näistä haitallisista tavoista voidaan päästä eroon? Kuusen ajattelua jatkamalla voidaan päätyä siihen, että ratkaisu on tietoisien reflektion vahvistaminen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ulkoa ohjautuvuuden sijalle vahvistetaan ihmisten sisältä ohjautuvuutta. Reaktiivisuuden tilalle vahvistetaan proaktiivisuutta. Ja niin edelleen. Opetellaan siis tietoista suhdetta omaan ajatteluun ja toimintaan, työkuulttuuriin ja sen kehittämiseen sekä näihin tarvittavia metataitoja.

Taipumusta noudattaa ja mukautua kulttuuriin automaattisesti ei kai voida kytkeä meistä ihmistä kokonaan pois. Mutta ainakin voimme tulla siitä tietoisemmaksi ja pystyä kriittisissä kohdissa tekemään valintoja niin, että kulttuuri muotoutuu vastaamaan vahvemmin omia arvojamme, ja suuntaa mihin haluamme kulttuuria viedä.

Kulttuurin tietoisien ohjaamisen kautta vaikutamme myös siihen, minkälaisiksi me ihmisinä ja työyhteisöinä kehitymme. Samoin kuin laajemmin koko ihmiskuntana. Korostammeko esimerkiksi oikeudenmukaisuutta, yhteistyökykyä ja ihmisyyttä vai jotakin muuta?

Pekka Kuusen juhlaseminaari oli mielestäni tärkeä muistutus. On edelleen syytä jatkaa keinojen etsimistä sille, miten voimme vahvistaa globaalissa mitassa maailman positiivisia kehityskulkuja.

Kuusi kuitenkin antoi tähän vasta osittaisen vastauksen. Yhdellä kirjalla ei maailmaa tietenkään vielä muuteta, mutta sen innoittamina voimme etsiä yhdessä lisää vastauksia.